

vytvořit jednotný systém získávání a zpracování informací v této nové mezioborové oblasti statistiky.

Hana Librová

Current Research in Sociology (Současný výzkum v sociologii). Ed. Margaret S. Archer, Hague – Paris Mouton & Co, 1974.

Pod tímto slibným názvem a pod záštitou Mezinárodní sociologické asociace vydala Margaret S. Archerová spolu s početným redakčním kruhem sborník 18 studií z nejrůznějších sociologických disciplín, který měl u příležitosti VIII. Světového kongresu sociologů v Torontu (srpen 1974) ilustrovat současný stav této společenské vědy ve světě. Hned na první pohled je zřejmé, že je to ilustrace značně zkreslující. Mezi členy redakční rady není jediný zástupce sociologie ze socialistických zemí, mezi autory pak pouze zástupce jediný (Maria Loš z varšavské university s příspěvkem k sociotechnické problematice); představena zde není ani sociologie tzv. třetího světa, ani badatelé některých tradičně sociologických západoevropských zemí, zatímco sociologie USA se zde prezentuje plnou polovinou příspěvků. Na tomto faktu nic nezmění ani omluva vydavatelky v krátkém úvodu knihy, podle níž ke spolupráci na sborníku byly sice vyzvány všechny výzkumné výbory Mezinárodní asociace (tedy i ty, v nichž je socialistická sociologie výrazně zastoupena), ale měla-li být publikace dokončena k torontskému kongresu, muselo se později od tohoto původního plánu ustoupit.

A tak vedle zjevného ideologického zkreslení tu došlo i ke zkreslení odbornému, mezi tématy, které sborník obsahuje, chybí témata z obecné sociologie, ze sociologie práce, průmyslu, venkova, města, kultury a dalších nosných disciplín. Třetím problémem je pak rozdílný žánr příspěvků, které reprezentují jednotlivá zahrnutá témata; vedle zpráv o mezinárodních komparativních výzkumech, jimž v takovémto sborníku nesporně místo patří, tu nalézáme i studie značně lokálního zaměření (např. o migraci obyvatel Toronta) či úzkého teoretického záběru (článek o sakralizaci identity, který má představovat ukázkou současného výzkumu v sociologii náboženství), individuální náměty k výzkumům či prostě jen krátká sdělení. Je skutečně otázkou, zda tolerování všech těchto výrazných nedostatků může být ospravedlněno snahou o dokončení sborníku ke světovému kongresu; lze se totiž stejně oprávněně ptát, zda právě vrcholná světová sociologická událost si nezasloužila dílo přece jen důstojnější.

Na druhé straně je třeba po pravdě konstatovat, že část uvedených vad padá na vrub obecnějších úskalí, s nimiž se potýká jakýkoli sborník prací, pokud nemůže být autorsky ani tématicky úžeji sevřen. Ke kladům probíraného sborníku jako celku lze ostatně přičíst, že alespoň část jeho jednotlivých příspěvků má solidní odbornou úroveň a že pro specialisty v jednotlivých disciplínách přece jen poskytují řadu informací a podnětů, i když (až na uvedenou výjimku) vesměs více či méně deformovaných nemarxistickým přístupem k problematice.

Platí to i o dvou studiích sborníku, jichž si chceme nyní povšimnout o něco podrobněji. První z nich má název *Leisure and the coming of postindustrial society* (Volný čas a příchod postindustriální společnosti – str. 109–146) a jejími autory jsou Philip Bosserman a Louis Kutcher z jihofloridské university v USA. Nejslabší částí jejich studie je nesporně úvod. Vychází z pro nás nepřijatelných koncepcí industrialismu a postindustrialismu i z apriorní představy o jakémsi sociálním světovém prvenství Spojených států; navíc trpí tato část studie i značným esejistickým balastem, v němž se utápí také informace o projektu (či návrhu projektu?) komparativního mezinárodního výzkumu o kvantitě volného času v sedmi vybraných zemích světa (v projektu je počítáno i s účastí Československa).

Další částí studie jsou však nesporně pozoruhodné. Autoři v nich shrnují historii boje o zkrácení pracovní doby v USA od začátku minulého století do dnešních dnů, popisují vývoj pracovního zákonodárství Spojených států z hlediska délky pracovní doby a podávají i přehled o skutečné délce pracovního a nepracovního času ve své zemi. Domníváme se, že v tomto směru je studie zatím nejobsažnějším a nejpůlnějším americkým pramenem, jaký je vůbec k dispozici. Čtenář zde např. zjišťuje, že díky neexistenci skutečně celostátního pracovního zákonodárství v USA

byl sice už v r. 1938 přijat federální zákon o 40-hodinovém pracovním týdnu, avšak jeho platnost dodneška zahrnuje jen část amerických pracujících, zatímco zbytek je odkázán na „svobodnou“ dohodu mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem. Vůbec zde neexistuje žádná federální či státní legislativa, která by se zabývala délkou ročních dovolených; také při odchodu do důchodu jsou pracující z velké části odkázáni na vůli zaměstnavatelů. Podle autorů např. v r. 1968 mělo pouze 20 % amerických pracujících delší roční dovolenou nežli 3 týdny. Podle jiného údaje v r. 1970 z celku Američanů, zaměstnaných na plný úvazek, jich pouze 53 % pracovalo „zákonnou“ pracovní dobu 40 hodin týdně; 23 % pracovalo naopak více než 49 hodin týdně. Značně rozšířeno je v USA také druhé zaměstnání („moonlighting“); podle obou autorů se mu věnuje více než 5 % všech amerických pracujících, z nichž zhruba polovina pracuje týdně více než 55 hodin. Atd.

Díky solidnímu přístupu obou autorů k sebraným faktům nemohly před nimi pochopitelně obstát ani – jinak na Západě dosti rozšířené – představy o pohybu vyspělých kapitalistických společností směrem k tzv. „společnostem volného času“. I to je na obou autorech sympatické, i když se jinak opět v závěru své práce nevyvarovali některých nadnesených esejistických úvah, sotva slučitelných se střízlivostí jádra studie. Vcelku však je jejich studie z daného hlediska cenným popisem situace v nejvyspělejší kapitalistické zemi.

Příspěvek Cynthie Fuchs Epsteinové *Měníci se role pohlaví: Přehled sociologických výzkumů, vývoje a potřeb* (Changing sex roles: A review of sociological research developments and needs, str. 248–315) je pojat diametrálně odlišně. Nepřináší žádná nebo téměř žádná meritorní sdělení, nepokouší se ani o příspěvek k rozvoji teorie ve zvolené oblasti, ani o zprávu o určitém výzkumu. Je koncipován jako přehled toho, co bylo uděláno, co se dělá a do jisté míry i co by se dělat mělo ve výzkumu sociálních rolí muže a ženy.

Zdálo by se, že pouhý přehled po tak úzce vymezené oblasti neposkytne dost zajímavého materiálu. Právý opak je pravdou: materiálu je příliš mnoho. I když i Epsteinová se – podobně jako četní jiní v recenovaném sborníku – dopouští už zmíněné chyby a s americky naivní samozřejmostí mluví o americké, resp. anglicky psané sociologii jako by ostatek světa ani neexistoval, ukazuje se přesto, že si vzala příliš velké sousto. Je jistě správné, že do svého přehledu zahrнула i práce z hraničních disciplín a práce, jež sociologům pomáhají problém osvětlit i z jiných hledisek než je jen jejich vlastní (jako např. přehled relevantních poznatků fyziologického výzkumu, psychologického výzkumu, historických prací aj.); materiál se jí tím však rozrostl nad zvládnutelnou mez. Nic nepomáhá, že se pokusila utřídit ho do dvanácti kategorií; při zvolené šíři záběru může každé kategorii prací věnovat v daném rozsahu sborníkové statě v průměru dvě–tři stránky a výsledkem je nakonec útržkovitý kaleidoskop nehodnotících a konec konců i informativně chudých narážek na práce nejrůznějšího druhu.

Bylo by ovšem mylné se domnívat, že výzkum sociálních rolí muže a ženy je v anglosaské sociologii tak rozvinut a jeho výsledky tak rozsáhlé, že o něm nelze v jedné stati ani podat přehled. Epsteinová totiž nepřináší ani tak přehled výsledků, jako inventář nedořešené nebo neřešené problematiky. Je třeba ocenit, že vidí kriticky chudobu teoretických východisek, z nichž četné výzkumy vycházejí, nedostatečnou konceptualizaci problémů a mezeru mezi vypracovanými technikami a jejich smysluplným nasazením. Sama však neaspíruje na nějaké ucelenější teoretické zobecnění a její vlastní teoretické východisko, pokud o něčem takovém lze mluvit, je pragmaticky eklektické.

Hlavním kladem její studie je tedy formulace sady otázek, které klade společenská praxe sociologickému výzkumu na tomto úseku. Naléhavost těchto otázek, jež Epsteinová jen uspořádala do logických okruhů, je o to palčivější, že stará řešení, která se dosud osvědčovala, přestávají právě tady rychle platit. Postavení žen se prudce mění i v kapitalistické společnosti a ve Spojených státech, kde až donedávna byla sociální role ženy vymezena do absurdně tradičních limitů, přibývá každým rokem žen, které se odmítají podrobit svému „věčnému údělu“. Vzniká tím nutně značné sociální napětí a požadavky praxe na sociální teorii rostou. Množství výzkumných prací, o kterých se Epsteinová zmiňuje, je úctyhodné, přesto však ani ona sama nezastává názor, že by tento kaleidoskop dílčích poznatků a speciálních zjištění přinášel podstatné odpovědi.

Podstatným kladem její stati je tedy nakonec soupis citované literatury, který

obsahuje úctyhodných 106 položek a podává dobrý přehled pramenů, v nichž je možno se spolehlivě orientovat v tom, co bylo v sociologii mužské a ženské sociální role v anglicky psané literatuře publikováno.

Co platí pro vybrané dvě ukázky, platí v té či oné míře pro celý sborník. Zhodnoceno souhrnně, jeho přínos není nijak významný – ani v kontextu západní sociologické produkce, kam přes své celosvětové aspirace jednoznačně patří. Pro nás je ovšem připomínkou toho, jak pro svou ne dost pružnou vydavatelskou politiku zbytečně vyklízíme pozice, na kterých bychom se za výsledky své práce neměli nemístně stydět: dodnes např. nevyšel sborník našich vystoupení na torontském kongresu (a naše delegace jela na kongres s reprezentativní řadou vystoupení, z nichž mnohá nebyla dosud publikována ani v češtině). Stejně tak chybí v naší produkci sborník, který by podal shrnující přehled o současném stavu bádání marxistické sociologie v jednotlivých sférách sociologického výzkumu u nás. Je jistě správné, že nároky na publikované práce u nás jsou vysoké; mnohé práce by si však i v podobě diskusních podnětů zasloužily širší publicitu a rozhodně by přispěly k integraci vědeckého úsilí ve společenském výzkumu. Za současného stavu se totiž – a to je podstatné poučení z recenované knihy – dostáváme mnohdy zbytečně v kritice do nevýhodné pozice, kdy sice v konfrontaci lehce můžeme pokázat na evidentní slabiny buržoazní sociologie, naše přednosti však nejsou vidět.

Pavel Pácl, Ivo Možný

Unterricht im Museum (red. Richard Kreidler), Köln 1974, 323 s.; *Renate Friedländer: Mein Museumsbuch*, Köln 1974, 123 s.

S demokratizací kultury, která nastala po druhé světové válce, začala se v některých ohledech výrazně měnit i funkce muzea. Jestliže se muzea dříve obracela k poměrně úzkému okruhu zájemců o různé disciplíny přírodních a společenských věd, zdůrazňuje se nyní jejich výchovná a informační působnost v nejširším slova smyslu.⁴⁾ Muzea nepřestala plnit své tradiční poslání, tj. soustřeďovat, ochraňovat a vědecky zpracovávat sbírkové fondy, získala však také charakter jakési „lidové univerzity“. Skutečnost, že muzea mohou mnohé poznatky a informace zprostředkovat často přitažlivějším způsobem, než je to možné v rámci normálního vyučovacího procesu, přispěla k jejich úspěchu jako novodobých vzdělávacích a výchovných pracovišť.⁵⁾

Rovněž v oblasti muzejnictví umění se všeobecně prosadil názor, že tyto ústavy nepředstavují pouze klenotnice uměleckých děl, o která pečují odborníci, ale že neoddělitelnou součástí jejich činnosti je styk s veřejností, u níž mají vytvářet předpoklady pro citové i rozumové vnímání uměleckých děl, celkové prohloubení znalostí umělecké historie i soudobé výtvarné tvorby, pro kritické myšlení. V zahrančním tisku se stále častěji zdůrazňuje, že při zprostředkovávání vědy a umění musí existovat integrace mezi muzeem a ostatními institucemi, které se podílejí na výchově, tj. se všemi typy středních i vysokých škol. Zvláště se upozorňuje na to,

⁴⁾ Hlavní téma IX. generálního shromáždění ICOMu (Mezinárodní rady muzeí) byla problematika výchovné a vzdělávací práce muzeí. Vycházelo se z průzkumů, které proběhly v řadě zemí. Přípravě generálního shromáždění byla věnována velká pozornost zvláště v SSSR (kde se uskutečnily dvě přípravné konference) a v NDR. Na tomto zasedání ICOMu byl rovněž schválen rámcový plán do r. 1980. V něm se m. j. píše: „Muzeum má koordinovat vizuálními způsoby výchovu návštěvníků, pro něž právě muzeum vytváří nenahraditelnou bázi, neboť poskytuje systematickou a didaktickou přehledku originálních objektů, které mají význam pro oblast přírody a lidské činnosti.“

⁵⁾ Na kolokviích v Moskvě a Leningradě se došlo k tomuto závěru: „Výchovná a kulturní práce je hlavním úkolem muzea. To je povoláno k tomu, aby samo i ve spojení s jinými výchovnými a kulturními institucemi hrálo významnou roli v oblasti vzdělávání mládeže i dospělých. Je třeba umožnit postupně zapojení muzea v národním nebo lokálním měřítku do výchovného systému a přitom současně poskytnout muzeím prostředky pro rozvíjení vzdělávací činnosti.“